

بررسی سیر تطور فرجام سقیفه از دیدگاه امامیه و عامه

رضوان گودرزی^۱

چکیده

در طول تاریخ همواره اهل بیت صلوات‌الله علیهم و شیعیان رنج‌ها و سختی‌های زیادی را متحمل شده‌اند، تا مکتب اسلام حفظ شود و در اکثر اوقات افرادی که با آنان مخالفت می‌کردند، حقانیت ایشان را بیشتر درک کرده بودند اما طمع و دنیا طلبی مانع از پذیرش این حق می‌شد. از همین رو این مقاله با هدف تبیین سیر تطور فرجام سقیفه از دیدگاه امامیه و عامه با روش توصیفی-تحلیلی و به شیوه‌ی کتابخانه‌ای جمع آوری گردیده است. یافته‌های این تحقیق عبارتند از: (الف) عوامل پیدایش سقیفه، که اولین و مهم ترین آن‌ها نفاق بود؛ همچنین ظمع دستیابی به قدرت که دلیل اسلام آوردن برخی از بنیانگذاران سقیفه بود. طمع قدرت در این افراد تا آنجا پیش رفت که برای پیشبرد اهداف خود برنامه ریزی برای رشوه دادن به سران را در ذهن داشتند که پس از به قدرت رسیدن به آن جامه‌ی عمل پوشانند و با دادن رشوه، مردم را به بیعت با خود راغب کردند. (ب) اقداماتی که غاصبین برای غصب خلافت در زمان حیات پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم انجام دادند که عبارتند از: نوشتن صحیفه‌ی ملعونه‌ی اول و دوم با هدف ممانعت از رسیدن خلافت به خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم که اولی در ایام حج و قبل از حرکت از مکه و دومی پس از انتصاب امیرالمؤمنین صلوات‌الله و سلامه علیه به جانشینی در غدیر خم نوشته شدند. اقدام دیگر آن‌ها هم پیمانی برای ترور پیامبر در گردنۀی هرشا بود که با شکسن مواجه شد. (ج) شخصیت شناسی اصحاب سقیفه عمر بن خطاب مهره‌ی اصلی سقیفه و قنفذ، سالم مولی ابی حذیفه و عایشه از جمله افرادی بودند که عداوت و دشمنی آشکار با پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم و اهل بیت ایشان داشتند که کینه توzi آن‌ها منجر به وقوع حوادث سقیفه شد. (د) بنیانگذار سقیفه برای غصب خلافت بعد از شهادت پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم نیز اقداماتی داشتند که مهم ترین آن‌ها، حضور در سقیفه‌ی بنی ساعدة و بیعت با ابوبکر به عنوان جانشین پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم، در حالیکه امیرالمؤمنین صلوات‌الله و سلامه علیه در آن جمع حضور نداشتند و غاصبین برای تحکم پایه‌های حکومت خود به بیعت ایشان نیاز داشتند بنابراین به خانه‌ی حضرت هجوم بردند و با بیعتی اجباری به خلافت خود مشروعیت بخشیدند.

واژگان کلیدی: اسلام، امامیه، تطور، سقیفه، عامه.

۱. طلبه سطح ۲ حوزه علمیه خواهان حضرت محدثه سلام الله علیها شهرستان بروجرد.

بی تردید یکی از اساسی ترین بحث هایی که بین دو مذهب امامیه و عامه وجود دارد، موضوع خلافت و جانشینی بعد از پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم است، که موجب اختلاف بنیادی میان این دو مذهب در مسئله مهم امامت شده است. با وجود اینکه پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم در زمان حیات خود، به شکل های گوناگون این مسئله را مطرح نمودند، باز هم به انکار این موضوع پرداخته و سرانجام در سورای سقیفه این حق مسلم امیرالمؤمنین صلوات الله وسلامه عليه را با جنایات بسیار، غصب نمودند. به همین منظور، برای شفافیت هرچه بیشتر مسئله و با بررسی سیر تطور این موضوع در کتب عامه و امامیه، امید است که بتوان همه‌ی ابعاد و جوانبی که در این تحقیق مختصر قابل بیان است آورده شود و با بیان شخصیت اخلاقی و رفتاری بنیان گذاران سقیفه، تاثیر این مطلب را بر شکل گیری و انجام این جنایات مطرح نموده و روشن خواهیم کرد که برای غصب خلافت، چه اقدامات ننگینی در زمان پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم و چه اقدامات و جنایاتی بعد از شهادت پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم مرتكب شدند؛ و به طور کلی به مسیری که برای ایجاد سقیفه و غصب خلافت از امیرالمؤمنین صلوات الله وسلامه عليه داشتند، اشاره خواهد شد. لذا بیان این مطالب از دو منبع مقابل هم، یعنی عامه و امامیه اعتبار مطالب را نزد خواننده بیشتر روشن خواهد کرد.

اما به دلیل عدم بازگو کردن حق بطور کامل، [بنا به دلایلی] از جانب برخی از بزرگان شیعه و کتمان حق از جانب بزرگان اهل سنت، برای پیروان خود، این مسئله تا حدودی برای پیروان فرقین آشکار نشده است. لذا مسکوت ماندن مسئله‌ی غصب خلافت از همه جهات، به ضرر تشیع خواهد بود. اهمیت بحث در سیر تطور فرجام سقیفه از آن جهت است که چون بحث امامت از اصلی ترین ارکان دین مبین اسلام به شمار می‌رود و مسئله‌ی سقیفه، دقیقاً نقطه‌ی مقابل آن است؛ و از آن جهت که تا باطل گفته نشود، حق روشن نمی‌شود، لذا برای روشن تر شدن مسئله‌ی امامت و عبرت گرفتن از تاریخ، که اهمیت قابل توجهی دارد، نیاز است بنیان گذاران سقیفه را که در برده‌ای از زمان، ملقب به عنوان صحابه‌ی رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم و دارای القاب این چنینی بوده اند را مورد بررسی قرار داد که چرا به این جنایات دست زده اند؟! لذا بررسی علل و عوامل این مسئله، خالی از لطف نیست. ضرورت این مسئله در این است که نپرداختن به این مهم، باعث عدم آگاهی و شناخت مسلمانان نسبت به شخصیت واقعی اصحاب سقیفه و بروز اختلافاتی بین مسلمانان شده است. از آنجا که این افراد برای اهل سنت، تبدیل به نمادهای مقدسی شده اند و با توجه به آموزه‌های عame، پیروان آنها خود و مذهب خود را بر حق می‌پنداشند، بنابراین لازم است که برای این هدف تلاش کنیم و در مقام احقيق و اثبات حقانیت شیعه، این قداست دروغین را فرو ریخته تا اجتماع مسلمین با روشن شدن حق به اتحاد واقعی دست یابند. مکتوب حاضر بنا دارد در بحث شخصیت شناسی افراد سقیفه، به این برآیند دست یابد که از نظر اخلاقی، چه ویژگی هایی باعث این تخلف عظیم در حق اهل بیت صلوات الله علیهم شده است و از آنجا که اکنون عصر غیبت امام معصوم صلوات الله علیه می‌باشد، قابل توجه است که با در نظر گرفتن این مطالب و عبرت آموزی از تاریخ، شیعیان، مانع رسیدن امثال این ظلم‌ها به امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف شوند، چرا که پیش تر اشاره شد که افراد اصلی سقیفه زمانی در رکاب پیامبر صلی الله علیه و آله وسلم در جنگ‌ها حضور فیزیکی داشته اند و عنوان صحابه برای آنها به کار می‌رفت و همچنین در میان گمراهانی که حقانیت امیرالمؤمنین صلوات الله وسلامه عليه را زیر پا نهاده و با

پیشنهادهای وسوسه انگیز، با غاصبین بیعت کردند، از صحابه‌ی پیامبر صلی الله علیه وآلہ وسلم وجود داشت، که با تأمل در این مطالب، باید اندیشید که انسان، با هر رتبه علمی و معنوی، امکان لغزیدنش وجود دارد. پس با سیر در فرجام سقیفه، این آسیب‌ها بررسی می‌شوند تا تلنگری باشد که در زمان ظهور حضرت حجت روحی و ارواحنا فداه، حداقل از شیعیان آن حضرت سر نزند. هدف از این مقاله بررسی سیر تطور فرجام سقیفه با تکیه بر منابع امامیه و عامه می‌باشد. در طول تاریخ، از ابتدای بعثت پیامبر صلی الله علیه وآلہ وسلم، تا زمان شهادت ایشان، همواره افرادی بودند که با وجود مسلمان شدن، باز هم به مخالفت با پیامبر صلی الله علیه وآلہ وسلم می‌پرداختند. در مسئله جانشینی آن حضرت نیز، مخالفت‌ها و اقداماتی صورت گرفت که هم در منابع شیعی و هم در منابع اهل سنت، متون آن به چشم می‌خورد. از جمله منابع شیعی که اشاره به موضوع مورد بحث دارند، می‌توان کتاب «سلیم بن قیس هلالی» از سلیم بن قیس هلالی عامری، سال ۱۳۸۰ش را نام برد که از قدیمی ترین کتب، بعد از شهادت پیامبر صلی الله علیه وآلہ وسلم است و در مورد سقیفه و اقدامات افراد و کیفیت بیعت و جنایت‌هایی که در حق اهل بیت صلوات‌الله علیهم وارد شده است، سخن به میان آورده که این نشان دهنده‌ی آن است که در همان قرون ابتدائی اسلام که مصادف با زمان حیات امیرالمؤمنین حضرت علی صلوات‌الله و سلامه علیه بوده است، این موضوع، مورد بحث و تحقیق و نگارش بوده است. از دیگر کتب شیعی، می‌توان به کتاب «الغدیر» از شیخ عبدالحسین امینی نجفی،^۱ تا، «بحار الانوار» از محمدباقر مجلسی و «الجمل» از محمدبن محمد النعمان (شیخ مفید)،^۲ افق اشاره کرد. همچنین از منابع معاصر شیعی، می‌توان کتاب «ناگفته‌هایی از سقیفه» از نجم الدین طبسی، سال ۱۳۹۵ «سقیفه و عوامل پیدایش آن» از محمد علی حیدری، سال ۱۳۹۵ را نام برد. در منابع عامه می‌توان به کتاب «السقیفه و الخلافة» از عبد المقصود که ترجمه آن با نام «خواستگاه خلافت» سید حسن افتخار زاده ۱۳۷۶ش موجود است، اشاره کرد و همچنین کتاب «شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید»^۳، «تاریخ دمشق الكبير» از این عساکر،^۴ بی تا، اشاره کرد. با این تفاصیل، لازم به ذکر است که بحث در مورد خلافت و سقیفه و مذمت و نقد آن در زمان امیرالمؤمنین صلوات‌الله و سلامه علیه توسط شخص ایشان انجام شده که در نهج البلاغه، تحت عنوان «خطبه شقشقیه»، نقل شده است و در زمان دیگر امامان نیز، با مضامینی همراه با «برائت از دشمنان» است، این موضوع مطرح شده است؛ حتی در مقاتل نیز، زمانی که از بیان مصیبت عظیم کربلاء حکایت می‌کنند، نقل‌هایی وجود دارد که بلای عظیم و جنایت بزرگ در حق اهل بیت صلوات‌الله علیهم، که غم انگیز‌تر از کربلاست، ماجرای سقیفه و در نهایت، شهادت حضرت محسن صلوات‌الله علیه و شهادت حضرت صدیقه‌ی کبری سلام الله علیها، می‌باشد. منابع ذکر شده یا به صورت اجمال، زوایای متعدد را در مورد سقیفه، مطرح کرده اند یا به تفصیل از یک جهت، موضوع را بسط داده اند. اما در این تحقیق، تلاش شده است که به صورت تلفیقی که نه آن اجمال و تعدد موضوعات را به دنبال داشته باشد و نه آن تفصیل یک بعدی را به میان بیاورد، مطالب جمع آوری شوند و با در کنار هم قرار دادن مطالب سایر کتب، اثری مفید با نگاهی چند جانبه به موضوع، و ایجاد ارتباط میان مطالب، دیدگاه جدید تری نسبت به آثار پیشین خلق شود.

الف) مفهوم شناسی

(۱) سقیفه

در لغت: هر بنای سقفی که دارای یک ردیف یا نیم ردیفی باشد که برجستگی داشته باشد. (فراهیدی، ۱۴۱۰، ج. ۵، ص. ۸۱)

در اصطلاح: سَقِيفَةُ بَنِي سَاعِدٍ کپری از قبیله بنی ساعده که در زیر آن، در روز وفات پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم، عده‌ای از مسلمانان ابوبکر را به رهبری خود برگزیدند (مجموعه‌ی مولفین، ۱۳۸۹، ص. ۹۳۵)

(۲) تطور

در لغت: از حالی به حال دیگر درآمدن، دگرگون شدن، دگرگونی. (انوری، ۱۳۸۶، ج. ۳، ص. ۱۷۷۱)

در اصطلاح: به نظریه فرگشت گرایی زیستی، موجودات زنده نزد فلاسفه گفته می‌شود. این نظریه بعدها در قرن هجدهم میلادی به طور جدی تری، توسط رژ لوبی، بوفون لامارک و در کتاب «منشأ انواع» اثر چارلز داروین، در حوزه علوم طبیعی و با عنوان نظریه فرگشت مطرح گردید. (صلیبا، ۱۳۶۶، ص. ۲۳۵)

ب) عوامل پیدایش سقیفه

شاید تاکنون در باب ماجراهی سقیفه، این سوال به ذهن هر انسان متفکر، در زمینه مسائل تاریخی، آمده باشد که با وجود واقعه‌ی عظیم غدیر و جایگاه ویژه‌ی امیرالمؤمنین صلوات‌الله و سلامه‌علیه، که همگان شاهد آن بودند، اعم از مراتب علمی، معنوی، قضاوی و سایر مسائل مربوط به زندگی اجتماعی ایشان؛ چگونه امکان دارد این چنین حق ایشان غصب شود و در عصر خویش بر حسب ظاهر، محجور بمانند؟ و یا چگونه امکان دارد که در فاصله‌ی چند روز بعد از شهادت پیامبر صلی الله علیه وآلہ وسلم، این چنین حوادث ناگواری رخ دهد و تمامی ماجراهای زمان پیامبر صلی الله علیه وآلہ وسلم از جمله واقعه‌ی غدیر و روایات ایشان در مورد شخصیت امیرالمؤمنین صلوات‌الله وسلامه‌علیه و خلافت بعد از پیامبر صلی الله علیه وآلہ وسلم از یاد برده شود؟ به راستی آیا واقعاً این معارف فراموش شد یا که مردم خود را در آغوش امیال دنیوی، رها کردند و به طمع دنیا خود را به تغافل زده بودند؟ که به جز افراد کمی، همه مردم با ایوبکر بیعت کنند؟ پاسخ این سوالات در این است که قضیه در این حد سطحی نبوده که صرف از دنیا رفتن پیامبر صلی الله علیه وآلہ وسلم آموزه‌ها و وقایع زمان حیات ایشان را به فراموشی بسپارد و مردم اصلاً به خاطر نیاورند که در غدیر چه گذشت، و مهم‌تر اینکه سقیفه را که دقیقاً نقطه‌ی مقابل غدیر است را تشکیل دادند. عاملان این حرکت مهندسی شده، کفار جاهلی نبودند که بگوییم به سبب بعضی که از پیامبر صلی الله علیه وآلہ وسلم و دین اسلام به رسوایی آنها به وجود آمده بود دست به چنین کارهای بزنند، که البته تمامی این نفی‌ها در ظاهر بود و در باطن و عمق ماجرا دقیقاً این افراد، همان کفار جاهل و همان قریشیان کینه توز و همان منافقانی بودند که بارها قصد نابودی پیامبر صلی الله علیه وآلہ وسلم و به تبع نابودی اسلام را داشتند که سرانجام به تشکیل این شورا اهتمام ورزیدند. افرادی که در لباس صحابه پیامبر صلی الله علیه وآلہ وسلم و در صف مسلمین و به زعم برخی مورخان اهل سنت "السابقون" ذکر شده در قرآن بودند، ولی در باطن چیزی کم از پرستش کنندگان لات و عزی نداشتند. مکتوب حاضر به همین منظور در صدد آن است که به عوامل بنیادی و عمیق پیدایش سقیفه بپردازد که چه بسا این ظاهر موجه بنيان گذاران سقیفه، سبب کج فهمی از حقایق مسلم تاریخی نشود. از جمله عوامل آن:

۱. نفاق

از ابتدایی ترین و در عین حال مهم ترین عوامل پیدایش سقیفه، می‌توان به عامل نفاق در میان برخی مسلمانان اشاره کرد؛ چرا که اگر یقین قلبی و باطنی به اسلام و پیامبر صلی الله علیه وآلہ وسلم داشتند، هیچگاه به پیروی از هوای نفس خود به دنبال مقابله با امر خدا و رسول خدا نمی‌رفتند. مفسران اهل سنت، ذیل آیه‌ی «به خدا سوگند می‌خورند که [چیزی] نگفته‌اند، ولی قطعاً سخن کفرآمیز گفته‌اند و پس از اسلام شان، کافر شدند و تصمیم به چیزی گرفتند(قتل پیامبر)، که به آن نرسیدند. آن‌ها فقط از این انتقام گرفتند که خدا و رسولش آن‌ها را با فضل خود بی نیاز کردند...»^۱ (توبه، ۷۴) آورده‌اند: زمانی که پیامبر همراه مسلمین از جنگ تبوک برمی‌گشتند، گروهی از ایشان اجتماع کرده و تصمیم گرفتند که پیامبر را

۱. يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَ لَقَدْ قَالُوا كَلِمَةً الْكَفَرِ وَ بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَ هُمْ تَوَلُّو مَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَعْنَاهُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ مِنْ فُصْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُنْ خَيْرًا لَّهُمْ...

بسیار مورد احترام خلیفه اول بود. ابوبکر هیچ کس را بر او مقدم نمی داشت، زیرا در تسبیت سقیفه و گرفتن بیعت برای خلیفه‌ی اول نقش مهمی داشته است. (ابن الاثیر، ۱۴۱۵، ج ۱، ص ۹۲) مغیره بن شعبه نیز، یکی از کسانی است که در سقیفه نقش داشت. پرونده‌ی سیاه مغیره حاکی از شخصیت اوست. کسی که اسلامش واقعی نبود و به زنا و فحشاء معروف بود. (ذهبی، ۱۴۱۵، ج ۱، ص ۲۴۰) با بررسی کوتاهی از شخصیت افراد اصلی و بنیانگذاران سقیفه می‌توان به این مسئله پی برد که عواملی چون نفاق، خشونت، دروغ و بی احترامی، از ویژگی‌های بارز این افراد بوده است. پس، از چنین افرادی نباید انتظار رفتار اسلامی و انسانی داشت، چرا که هیچ درکی از معنای این دو واژه نداشته و تا آخر عمر خود در این ضلالت و گمراهی به سر برده اند.

۵) اقدامات غاصبین برای غصب خلافت بعد از شهادت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم

۱. تشکیل شورای سقیفه

پس از تمامی تلاشها برای قتل پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و حیله‌گری برای غصب خلافت، سرانجام پس از شهادت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم، ابوبکر و عمر، در صدد عملی کردن آرزوی دیرینه‌ی خود برآمدند و عزم خود را برای تشکیل شوراء، در مکانی به نام سقیفه بنی سعده، جزم کردند. سقیفه بنی سعده، مکان مسقی بود که اغلب مردم برای استراحت یا صحبت کردن در آن مکان می‌نشستند. با تلاش‌های عمر و ابوبکر و اظهار نگرانی‌های دروغین، نسبت به آینده مسلمین و روشن شدن تکلیف رهبری امت اسلامی، سرانجام موفق شدند که مهاجرین و انصار را به سقیفه بکشانند و خود نیز به آنان بپیوندند و به ظاهر در آن مکان در مورد خلافت بعد از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم تصمیم گیری کنند؛ که با درگیری‌های قدیمی و کهنه‌ای که میان انصار و مهاجرین و اوس و خزرج بود، فرصت طلایی برای ابوبکر و عمر به وجود آمد و عمر، طبق معمول، فرصت را مناسب دید و غرض شوم خود را محقق نمود و با ابوبکر بیعت کرد و او را به عنوان خلیفه مسلمین معرفی کرد و پس از او، دیگر افراد از مهاجرین و انصار جلو آمدند و با ابوبکر بیعت کردند. این وقایع در حالی بود که شخصی مانند امیرالمؤمنین صلواه الله و سلامه علیه که شخصیت اجتماعی و مقام علمی و معنوی ایشان بر همگان آشکار بود، در این تجمع حضور نداشتند، و از آنجا که حق خلافت ایشان از مسلمات بود، حضور ایشان ضروری بود، اما به دلیل عدم مشروعيت این انتخاب و تشکیل آن شوراء، امام از حضور در این جمع سر باز زندند و مقاومت کردند که سرانجام عمر، با همان روحیه‌ی تهاجمی و خشونت آمیز خود، طی چند مرحله حمله و هجوم به خانه‌ی امیرالمؤمنین صلواه الله و سلامه علیه و حضرت زهرا سلام الله علیها اقدام به سوزاندن خانه‌ی وحی کرد و با زور، بنا داشت که امیرالمؤمنین صلواه الله و سلامه علیه را برای بیعت به مسجد ببرد.

۲. کیفیت بیعت گرفتن از امیرالمؤمنین صلواه الله و سلامه علیه

در کتاب اثبات الوصیة، کیفیت بیعت امیرالمؤمنین صلواه الله و سلامه علیه با ابوبکر چنین نقل شده است: امیرالمؤمنین صلواه الله و سلامه علیه را کشان کشان به طرف ابوبکر بردنده و گفتند باید بیعت کنی و گرنه تو را

خواهیم کشت؛ حضرت پاسخ دادند: اگر مرا بکشید، بنده خدا و برادر رسول خدا را به قتل رسانیده اید، و در حالی که دست حضرت مشت بود و همگان از باز کردن آن عاجز بودند؛ ابوبکر جلو آمد و دست خود را به دست امیرالمؤمنین صلوا الله و سلامه عليه کشید و این عمل را به عنوان بیعت تلقی کرد و اعلام کردند علی با ابوبکر بیعت کرد. (مسعودی، ۱۳۸۴، ص ۱۳۹)

۳. کیفیت بیعت گرفتن از مردم

شیخ مفید در کتاب الجمل کیفیت بیعت عمومی را از قول ابو مخنف چنین نقل می کند. «گروهی از اعراب بادیه بودند که برای تهیه آذوقه و خوار و بار به مدینه داخل شدند، اما مردم مدینه به علت فوت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به آنان اعتنای نکردند. آنان نیز با خلیفه جدید بیعت کردند و امر او را گردن نهادند. آنگاه عمر آنان را طلبید و به ایشان گفت: در ازای بیعت با خلیفه‌ی رسول الله، آنچه نیاز دارید، از خواروبار و آذوقه، بدون اینکه عوضی بپردازید، برگیرید و به سوی مردم درآید و آنان را گرد آورید و وادار به بیعت کنید و هر که امتناع کرد، بر سر و پیشانی اش بکوبید! راوی می گوید: بخدا قسم، دیدم که قبیله ای بدیع، بلا فاصله کمرینده را محکم کردند و دستارها را برگردان همایل نموده و با چوب دستی، به مردم حمله کردند و با آن، محکم به مردم می زندند و آنان را به زور و ادار به بیعت می کردند. (مفید، ۱۴۱۳، ص ۱۱۹)

خلاصه ای از جریان سقیفه، صحنه گردانان، عناصر مؤثر و پیاده نظام پژوه ای که آن را به زر و زور جایگزین غدیر کردند ارائه گردید؛ سقیفه ای که تا به امروز همه‌ی مسلمانان، توان آن را می پردازند، چه انسان‌هایی کشته شدند، چه پاکانی ترور شدند، چه شخصیت‌های با شرافت و ارزشمندی در اثر مخالفت با جریان سقیفه، به جوخده‌های اعدام سپرده شدند. حادثه جانگداز کربلا، یکی از خروجی‌های سقیفه بود. چنانچه عبدالرحمن بن عیسی می گوید: «از یکی از بنی هاشم پرسیدند: امام حسین صلوا الله علیه در چه زمانی به شهادت رسید؟ گفت: روز سقیفه.» (همدانی، ۱۴۱۱، ص ۱۴۳).

نتیجه گیری

با توجه به اینکه یکی از اساسی ترین مباحث بین دو مبحث امامیه و عامه موضوع امامت و جانشینی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است و مسئله‌ی سقیفه دقیقاً نقطه‌ی مقابل آن است، به همین منظور سیر تطور فرجام سقیفه از دیدگاه امامیه و عامه مورد بررسی قرار گرفت و معلوم شد که تا باطل گفته نشود، حق روشن نمی‌شود. بنابراین مطلب، ضرورت مسئله‌ی تا جایی است که نپرداختن به این موضوع، باعث عدم آگاهی و شناخت مسلمانان نسبت به شخصیت واقعی اصحاب سقیفه و بروز اختلافاتی بین آن‌ها شده است، و از آنجا که این افراد برای اهل سنت تبدیل به نماد‌های مقدس شده‌اند، لازم است این قداست دروغین فروریخته تا با روشن شدن حق، اجتماع مسلمین به اتحاد واقعی دست یابند.

باتوجه به آنچه مطرح شد، یکی از مسائلی که افراد سقیفه به آن دچار بودند و همین عامل باعث تمامی جنایات علیه اهل بیت صلوات الله و سلامه علیهم و شیعیان شد، عامل نفاق است که ریشه‌ی تمام جنایات از ابتدای اسلام تا به حال است چه بسیار افرادی که در ظاهر دیندار و متدين هستند، ولی باطن شیطانی دارند و چه بسیار افرادی که در صفوف منتظرین امام زمان خویش، خود را جای داده‌اند ولی ممکن است با ظهور حضرت عجل الله تعالیٰ فرجه الشریف آنها نیز مانند برخی از صحابه پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم پیرو هوای نفس خود شوند؛ لذا افراد باید در زندگی دنیوی تقوا و پرهیزگاری را تمرین کنند و طعم بی نظیر آن را به خود بچشانند تا روح و جسم آنها از نفاق درونی و بیرونی پاکیزه بماند و دچار آفات و بلای گذشتگان نشوند. ما منتظر روزی هستیم که حضرت مهدی عجل الله تعالیٰ فرجه الشریف، از پس پرده غیبت، ظهرور کرده و مردم را به اسلام رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و خلافت امیرالمؤمنین صلوات الله و سلامه علیه دعوت کنند و اسلام را بر همه جهان حاکم گردانند.

فهرست منابع

- * **قرآن الكريم**, مترجم: ابوالفضل بهرام پور، انتشارات: آوای قرآن.
١. ابن ابی الحدید، عبدالحمید، **شرح نهج البلاغه** ، قم، ناشر: مکتب آیت الله مرعشی نجفی، ۱۴۰۴ ه.ق.
  ٢. ابن ابی شیبہ، ابوبکر عبدالله بن محمد، **المتنف فی الاحادیث**، ریاض، ناشر: مکتبة الرشد، ۱۴۰۹ ه.ق.
  ٣. ابن الاثیر، ابوالحسن علی، **اسد الغابه فی معرفة الصحابة**، ایران، ناشر: دار الكتبه العلميه، ۱۴۱۵ ه.ق.
  ٤. ابن بابویه، محمد بن علی، **كمال الدين و تمام النعمة**، تهران، ناشر: دار الكتب الاسلاميه، ۱۳۹۵ ه.ش.
  ٥. ابن حزم، ابی محمد علی، **المحلی**، قاهره، ناشر: المنیریه، ۱۳۵۲.
  ٦. ابن عبدالبر اندلسی، ابو عمر یوسف بن عبدالله، **الاستیعاب فی معرفة الاصحاب**، بیروت، ناشر: دارالجلیل، ۱۴۱۲ ه.ق.
  ٧. الدوری، عبدالعزیز، **اخبار الدولة العباسیة**، بیروت، ناشر: دار الطلیعه، بی تا.
  ٨. حمیدی، ابن هشام، **السیرة النبویه**، بیروت، ناشر: دارالمعرفه، بی تا.
  ٩. انوری، حسن، **فرهنگ بزرگ سخن**، ناشر: سخن، تهران، ۱۳۸۶.
  ١٠. بخاری، محمد بن اسماعیل، **الجامع الصیح**، بی جا، ناشر: دار الطوق النجاء، ۱۴۲۲ ه.ق.
  ١١. بلاذری، احمد بن یحیی، **انساب الاشراف**، مصر، ناشر: دار المعارف، ۱۳۹۴.
  ١٢. ترمذی، محمد بن عیسی، **سنن الترمذی**، مصر، ناشر: مکتبة مصطفی البابی الحلبی، ۱۳۹۵.
  ١٣. حلی، ابو القاسم علی، **طرف من الابناء والمناقب**، بی جا، ناشر: تاسوعا، ۱۴۲۰ ه.ق.
  ١٤. حموی، شمس الدین، **تفسیر قرطبی**، قاهره، ناشر: دار الكتب المصرية، ۱۳۸۴ ه.ق.
  ١٥. دیلمی، حسن بن محمد، **اوشاد القلوب**، قم، ناشر: الشریف الرضی، ۱۴۱۲ ه.ق.
  ١٦. ذهبی، محمد بن احمد، **سیر الاعلام و البلاع**، بیروت، ناشر: موسسه الرساله، ۱۴۱۴ ه.ق.
  ١٧. سیوطی، عبدالرحمن، **در المنشور**، بیروت، ناشر: دارالفکر، ۱۴۱۴ ه.ق.
  ١٨. شوشتاری، محمد تقی، **قاموس الرجال**، قم، ناشر: جامعه مدرسین حوزه علمیه، ۱۴۱۷ ه.ق.
  ١٩. شیبانی، احمد بن محمد، **مسند احمد بن حنبل**، بی جا، ناشر: موسسه الرساله، ۱۴۲۲.
  ٢٠. صلیبا، جمیل، **فرهنگ فلسفی**، ناشر: حکمت، تهران، ۱۳۶۶.
  ٢١. طبری، محمد بن جریر، **تاریخ طبری**، بیروت، ناشر: موسسه عزالدین، ۱۴۱۳.
  ٢٢. طبسی، نجم الدین، **فاکته هایی از سقیفه**، قم، ناشر: دلیل ما، ۱۳۹۵.
  ٢٣. فراهیدی، خلیل بن احمد، **كتاب العین**، بی جا، ناشر: موسسه دارالهجرة، ۱۴۱۰ ه.ق.
  ٢٤. کلینی، محمد بن یعقوب، **کافی**، قم، اسوه، ۱۳۷۵.
  ٢٥. مجلسی، محمدباقر، **مرآة العقول**، تهران، ناشر: دار الكتب الاسلاميه، ۱۴۰۴ ه.ق.
  ٢٦. بخار الانوار، بی جا، ناشر: مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۳.
  ٢٧. مجموعه مولفین، **فرهنگ المعجم الوسيط**، مترجم: محمد بندر ریگی، ناشر: اسلامی تهران، ۱۳۸۹.
  ٢٨. مسعودی، علی بن الحسین، **اثبات الوصیه**، قم، ناشر: انصاریان، ۱۳۹۸.

٢٩. مفید، محمد بن محمد، **الجمل**، قم، ناشر: مكتب الاعلام الاسلامي، ١٤١٣ هـ.ق.
٣٠. نیشابوری، مسلم بن حجاج، **صحیح مسلم**، بیروت، ناشر: دار احیاء التراث العربي، بی تا.
٣١. هلالی، سلیم بن قیس، **اسرار آل محمد(ص)**، قم، ناشر: دلیل ما، ١٣٩٨.
٣٢. همدانی، عبدالرحمن بن عیسی، **الالفاظ الكتابیه**، مصر، مطبعة الاباء الیسوعیین، ١٨٨٥ م.